

Проф. др Миомир ЈАКШИЋ
Београд

РАЗВОЈ МАКРОЕКОНОМИЈЕ И ДОПРИНОС АКАДЕМИКА ШОШКИЋА

Посебно значајан академско-теоријски и наставно-педагошки допринос професора Шошкића везан је за макроекономску теорију и политику. Раних 50 тих, пошто се у Кембриџу, том академском средишту кејнзијанизма, упознао са основним порукама Кејнсове теорије, млади универзитетски наставник београдског Економског факултета савесно и педантно, са пуно разумевања, преносио је поруке кејнзијанизма у средину која ни тада, а ни данас, није схватила да државна интервенција не постаје ефикасна и делотворна захваљујући идеолошком атрибуту, већ својој научној утемељености.¹⁾

Поред класичне политичке економије Смита и Рикарда, професор Шошкић тих година свој интерес усмерава ка кејнзијанизму. Тек двадесетак година је прошло од објављивања монументалне *Ојшине теорије зайослености, камајте и новца*, дела које својом криптографском неприступачношћу није било нимало лако и приступачно штиво. И поред тога професор Шошкић започиње своје истраживање категоријалног кејнзијанског апарата - потрошње, штедње, инвестиција, акцелератора, мултипликатора, обједињавајући их постепено у кејнзијанску детерминацију националног дохотка.²⁾

Макроекономија се бави објашњавањем и проценом резултата једне привреде на агрегатном нивоу. Следствено томе, у средишту њеног интересовања су агрегати националног дохотка, величине незапослено-

1) И данас се, као сарадник професора Шошкића, са којим сам, почев од асистентских дана, сарађивао деценију и по, сећам оцене једног мог колеге - студента: "Бранислав Шошкић је први југословенски кејнзијанац".

2) "Место и полазне концепције савремене анализе штедње -инвестиције", Економски анали, бр. 8, 1959, "Савремена макро-економска и антициклична политика", "Економист, бр. 4, 1959; "Принцип мултипликатора у савременој макро-економској анализи", Економски анали, бр. 9, 1960.

сти, општи ниво цена и његове промене, стопа привредног раста и стање платног биланса. Зато макроекономију треба одвајати од микроекономије, која се бави индивидуалним одлукама као што су, на пример, одлуке о нивоу производње једне појединачне фирме, као и релативним ценама појединих добара или фактора производње.

Макроекономија је проучавање функционисања једне привреде у целини. Теоријски и практично то је "поглед одозго" на једну привреду. Предмет анализе макроекономије су макроекономски агрегати - привредни раст, запосленост и инфлација - као најважнији које макроекономска теорија изучава посебно и здружено у оквиру базичних и развијених макроекономских модела.

У делу професора Шошкића макроекономија се обједињено и најпотпуније представља у његовој књизи *Производња, запосленост и стабилност: савремена макро-економска анализа*,³⁾ објављеној 1970. Та материја је у форми скрипата почела да се користи већ неколико година раније на Економском факултету у Београду.

Макро-економску анализу професор Шошкић у својим књигама представља обједињавајући: (а) основне категорије, (б) релације и (ц) мере економске политике. Тако анализу увек прати и економска политика, а сама презентација се ослања на бројне приступачне дијаграме без којих се макроекономија не може разумети, уз изостављање свих сложенијих једначина које су за базични курс макроекономије непотребне.

Касније су целине "Развој економске мисли", "Микроекономска анализа" и "Макро-економска анализа" обједињене у један универзитетски уџбеник "Економске доктрине - развитак и основе савремене економске анализе".⁴⁾

Успешан продор макроекономије почетком 60 тих година управо се дугује овом избалансираном приступу, усредсређеношћу на битне појмове и категорије, обиље дијаграмских приказа и свођење математике на најмању могућу меру. Касније разгранавање макроекономије на Западу, увођење "средњих" и "виших" курсева макроекономије, економетријски третман макроекономских проблема потврдили су да је ово била исправна оријентација: новим генерацијама студената прво је било потребно упознавање са логичком структуром једне нове теорије.

У основи, Шошкићево представљање макроекономије је обједињавање:

3) Савремена администрација, Београд, 1970., 276. стр.

4) ИЕИ и Савремена администрација, Београд, 1975, XX + 569 + XXIII стр. Овај уџбеник је, као и неке друге ауторове књиге нашао на изузетно повољан пријем, награђен високим друштвеним признањима и, што је можда и најважније, као приступачно, јасно и разумљиво штиво коришћен од стране низа генерација студената економских факултета широм Југославије. Недавно је чувени економиста Чарлс Киндлбергер испричао једну анегдоту: једном приликом у ужем кругу је образлагао одређене економске идеје и један од присутних бизнисмена га упита да ли из тога што говори стоји неки модел; разочаран одречним Киндлбергеровим одговором одбио је сваку могућност да се оне даље проверавају. Вид. А. W. Coats, D. Collander, *The Spread of Economic Ideas*, CUP, Cambridge, 1990.

- * Кејнсове макро-економске теорије;
- * посткејнзијанске макро-економске теорије;
- * посткејнзијанске макро-економске политике.⁵⁾

Кејнсову теорију Шошкић је представио у њеним битним новинама: одбацивање Сејовог закона тржишта, увођење невољне незапослености, одбацивање либерализма и залагање за интервенционализам, одбацивање микроекономске у корист макроекономске перспективе. У то време, подсећа читаоце Шошкић у својој књизи, "сви смо ми били кејнзијанци". Кејнзијанизам је теоријски и практично - политички био доминантна економска парадигма, чија је доминација почивала на: (а) њудиловском разрешењу Велике депресије 1929 - 33.; (б) вођењу западних ратних привреда током другог светског рата и (ц) изградњи кејнзијанске "државе благостања" у послератном периоду. Та неоспорна доминација видљива је у ондашњим удбеницима економије, посебно Самјелсоновој "Економији".

Посебно је значајно укључивање поглавља о продукционим могућностима. Крива, или граница производних могућности земље показује у једној равни:

а) различите могуће комбинације производње двају добара; б) нивое производње и то: 1) по кривој на нивоу пуне запослености и 2) унутар криве за стање недовољне запослености. Померање криве продукционих могућности од координатног почетка показује да се продукционе могућности једне земље увећавају. Продукционе могућности развијеније земље у односу на неразвијенију налази се даље од координатног почетка.

Карактеристична пример продукционих могућности даје професор Шошкић када на хоризонталној и вертикалној оси хипотетичке криве продукционих могућности представља бомбе односно путер, указујући на тежак избор између производње оружја и хране. То је директно оспоравало у то време веома раширени и потпуно неутемељени оптимизам и веру у неисцрпне производне могућности социјализма, које је "доходну струју" навело да почетком 70-тих устврди како једино у "социјалистичком самоуправном начину производње" као његова највећа предност постоји "примат производних односа"⁶⁾

У оцени Кејнсове теорије Шошкић је пошао од исправног става да се наука идеолошки не може делити и да сваки научни допринос треба укључити у фонд сазнања. Такав приступ омогућио му је да непристрасно поручи и почне да примењује кејнзијанске аналитичке категорије и на нашу ондашњу стварност.⁷⁾

5) Развој и основе савремене економске мисли, *op. cit.*, 1986., стр. 391 - 514.

6) Развој и основе савремене економске мисли, *op. cit.*, стр. 490 - 514.

7) Шошкићеви радови од средине 60-тих година све више су усмерени на питања вођења економске политике у југословенским условима: "Проблеми привредне стабилизације у савременој економској теорији и економској политици на Западу", *Економист*, бр. 1-4, 1966; "Пуна запосленост свих фактора производње", *Економист*, 1-2, 1967; "Раст производње и запослености и мере економске политике", *Економист*, бр. 1, 1969; "Повећање запослености у нашем систему тржишне привреде", *Економска мисао*, бр. 1, 1969.

Он је оценио да државни интервенционизам утемељен на кејнзијанским начелима може успешно да се искористи за вођење "антицикличне политике", с обзиром на то да се са кризама суочавају и капиталистичке и тада постојеће социјалистичке земље. Наравно, врло брзо ово је морало да наиђе на отпор идеолошких чистунаца, који су средином 60-тих година онемогућили тржишно утемељење самоуправљања, преусмеравајући га у правцу "удруженог рада". У таквим околностима никаква макроекономска анализа и политика није била потребна, јер не-тржишни и не-робни систем удруженог рада никада неће искусити кризу, тврдили су "доходаши", чији су најистакнутији представници били факултетске колеге професора Шошкића.

Шошкићева презентација пост-кејнзијанске макроекономске анализе ⁸⁾ полази од темељног макроекономског идентитета: доходак + потрошња + штедња. Иза овог објашњавају се склоности потрошњи, склоност штедњи, крива склоности потрошњи, штедњи, уводе се криве инвестиција и пуне запослености. Јединствени примери и једноставна графичка презентација чине ову материју лако разумљивом и доступном. Затим се анализира гранична склоност потрошњи односно штедњи, начело мултипликатора и акцелератора.

Затим се представљају два фундаментална метода детерминације националног дохтока: (а) штедња = инвестиције и (б) потрошња + инвестиције, а затим и равнотежне односно неравнотежне ситуације. Уводе се појмови инфлационог односно депресивног гета који кроз једноставну графичку презентацију представљају прави увод у анализу макроекономске политике против инфлације односно депресије у два њена основна вида: (б) монетарна и (б) фискална политика. ⁹⁾

Професор Шошкић указује на неке важне тачке размимоилажења кејнзијанизма и неокласике: (а) подвојеност штедње и инвестиција и (б) парадокс штедљивости, који се у основи везују за новоуведени "Кејнсов ефекат", битно другачији од "Пигуовог ефекта": док је неокласика сматрала да су све цене флексибилне и да у кризи треба увећавати камату, да би се подстакла понуда капитала која ће се у условима масовне незапослености суочити са опадајућом надницом, чиме ће се обновити равнотежа (Пигуов ефекат), Кејнс је сматрао да треба поћи од ниских камата, подстицати тражњу за капиталом, подстицати у целини ефективну тражњу, с обзиром на то да су наднице ниске и ригидне наниже.

Студенти прве године добијали су тако далекосежно важна знања о суштини робне, тржишне привреде, о категоријама, релацијама, равнотежним и неравнотежним ситуацијама са којима се суочава свака робна привреда, па и оновремена "социјалистичка самоуправна робна привреда".

У Шошкићевој макроекономији важно место заузимао је одјељак о економској политици: утемељен на општим принципима кејнзијанског активизма, посебно фискализма, он је у својим радовима давао бројне пр-

8) Према књизи Razvoj i osnove savremene ekonomske misli, ИЕИ и Савремена администрација, Београд, 1986.

9) Исто, стр. 462 и сл.

имере економских политика вођених у водећим тржишним привредама, посебно Сједињеним Државама. За оно време биле су то важне новине, а и данас, када се читају ти радови, уочава се актуелност ставова о потреби отклањања структурних диспропорција, уских грла, а монопола, балансираном односу сектора, политици доходака.¹⁰⁾

Почев од 70-тих година интересовање професора Шошкића за макроекономске теме све више се усредсређује на политику запослености и запошљавања. Имајући у виду чувену Беверицову "Белу књигу" из 1944. године и "Пуну запосленост у слободном друштву", била је то сигурно кулминација кејнзијанског приступа економији. Динамизирање агрегатне тражње, одржавање пуне запослености, везивање доходака за продуктивност рада, јефтин новац, фискални активизам, све је то одржавало суштину кејнзијанског приоритета реалним агрегатима, спрам којих су они монетарни тек другоразредни и могу и морају бити инструментализовани.

О политици запослености и запошљавања професор Шошкић пише у већем броју радова средином 70-тих.¹¹⁾

Шошкић указује да се у самоуправној привреди проблеми запошљавања морају решавати у складу са аутономно - партиципативном природом одлучивања у којој радници -самоуправљачи доносе одлуке које у основи изазивају асиметричне ефекте у домену запошљавања: установљује се доживотно запошљавање, запосленост искључиво расте, а не опада, ниска је регионално-гранска миграција радне снаге.¹²⁾

На основама макроекономске анализе чијем је утемељењу професор Шошкић дао велики и значајан допринос данас се на Економском факултету у Београду даље развија ова дисциплина у оквиру предмета "Развој и основе савремене економске мисли". Поред већ класичних аналитичких категорија, реалација укључени су и базични макроекономски модели - ИС - ЛМ; Филипс - Окунов и АС -АД, који су изведени из основних модела "Штедња - инвестиције" и "Потрошња плус инвестиције".

Важни макроекономски модели су ИС-ЛМ модел равнотеже на тржишту добара и новца, Филипс-Окунов модел међузависности инфлације, привредног раста и незапослености, АС-АД модел равнотеже агрегатне понуде и тражње.

Поред анализе макроекономских агрегата на теоријском плану, чиме

10) Исто, стр. 482 и сл.

11) "Економска политика запослености и запошљавања у Југославији", Економски преглед, 9-10, 1976; "Економска политика запослености и стабилизација", Социјализам, бр. 6, 1976; "Stag-flation Problems in Self-Management Economy: Yugoslav Case" у А.Р. Jacquemin i Н. W. de Jong, уредници, Nijhoff, Холаднија, 1977; "Економска политика запошљавања", Економист, бр. 1, 1977.

12) О овоме посебно у есеју "Запосленост" за "Економску Енциклопедију", Савремена администрација, т. I, 1984., стр. 825-839., као и радовима у зборницима "Погледи савремених економиста", "Макроекономска теорија и економска политика" и на научним скуповима које је у више наврата под руководством професора Шошкића организовала ЦАНУ.

ова дисциплина даје свој допринос развоју теоријске економије, дисциплине макроекономија укључује и начела вођења економске политике, посебно у новије време објашњавање разлика кејнзијанске и монетаристичке економске политике. Потреба да се из теоријске макроекономије изведу начела економске политике условила је и у овој економској дисциплини бројне контроверзе око тога шта влада треба да предузме. Као и теоријске контроверзе - најпознатија је свакако она између кејнзијанаца и монетариста - и ове практичне утемељене су на вредносним судовима њихових актера. У најопштијем смислу две најутицајније макроекономске струје су кејнзијанска која сматра да монополска конкуренција и ригидност цена намеће државну интервенцију и монетаристичка која доказујући тржишну флексибилност брани либералистичку економску политику. И о тим новим трендовима професор Шошкић је писао у својим недавно објављеним радовима.¹³⁾

Допринос професора Шошкића развоју макроекономије огледа се у:

* увођењу појмовно - категоријалног теоријског апарата макроекономије у нашу академску економску мисао;

* укључивању базичних макроекономских модела "Штедња - инвестиције" и "Потрошња - плус инвестиције" и на њима утемељених бројних категорија у наставну дисциплину "Развој и основе савремене економске мисли" на Економском факултету у Београду;

* примени базичних макроекономских постулата економске политике у анализи југословенске привреде и на тој основи формулисању потребних мера антицикличне стабилизационе политике.

Мада су доприноси професора Шошкића утемељењу макроекономије у југословенској академској економији значајни, на крају би требало указати и на шире последице његовог недогматског приступа теоријској економији и ставу да је економска наука једна и недељива и да у себи укључује све научно фундиране резултате. Такав приступ теоријској економији професор Шошкић је доследно заступао и у временима када је то наилазило на жесток идеолошки отпор, противљење и анатемисање са позиција идеолошког монопола над истином уопште, па и оном научном.

13) "О кејнзијанизму и монетаризму и научно утемељеној економској политици", Развој, т. III, бр. 2-3, , 1990.

Prof. Dr. Miomir Jakšić
School of Economics, Belgrade

MACROECONOMICS DEVELOPMENT AND CONTRIBUTION OF ACADEMICIAN ŠOŠKIĆ

S u m m a r y

Especially significant academic-theoretical and educational-pedagogical contribution of academician Šoškić is connected with macroeconomic theory and policy. For his lectures delivered at School of Economics in Belgrade and his works, he attained the title of "the first Yugoslav Keynesian", more exactly Keynesologist.

Academician Šoškić joins tightly in his books the macro-economic analysis with macro-economic policy, presenting numerous diagrams without which the macroeconomy may not be understood. In details he analyses critically Keynes' theory, his refusing of Sey's law of market, existing of not willing manpower unemployment, refusal of liberalisam and doing his best for interventionism, respectively macro-economic policy.

The works of academician Šoškić in the field of macro-economy were very favourably accepted, awarded by high rank social recognitions, and, what is particularly important, they wer used by a series of generations of students of Economics Schools along the entire former Yugoslavia.

Starting from an exact postion that science may not be divided ideologically and that each scienific contribution should be included in fund of cognition, academician Šoškić studies and employs impartially Keynesian analytical cathegories on that time's Yugoslav reality. This, of course, had soon come across the resistance of ideological purists who, in mid sixties, avoided foundation of market self managed economy, redirecting it, unfortunately, towards the so called agreed economy.

On basis of macroeconomical analysis to foundation of which Professor Šoškić gave a great and significant contribution, this discipline is presently further developed in scope of the subject of instruction "Development and Elements of Contemporary Economic Thought" at School of Economics of Belgrade.

The contribution of Prof. Šoškić to the development of economic thought is, inter alia, reflected in: introudction of notionally - cathegorical theoretic apparatus of macroeconomy in Yugoslav economic thought; in including the basic macroeconomic patterns and on them founded numerous cathegories in mentioned discipline of the curriculum, in application of basic macro economic postutates of economic policy on Yugoslav economy and on those basis formulating the necessary measures of anti-cyclic stabilisation policy. Besides, larger, very positive subsequences of his non dogmatic approach to theoretical economy and the position that economic science is single and non divisible, it includes in itself all scientifically founded results what should also be pointed out. Such an approach to theoretical economy academician Šoškić consistently presented even in time when he was coming across a tremendous ideological resistance, oposing and anathemising from the position of ideological monopoly over the truth in general, even the scientific truth.

